

פנינים

ופרפראות נבחרים לפרשת השבוע

"פרשת ויצא"

עורך: הרב יוסף ברנר

לתגובות והצעות - לשיעורים והרצאות: pninim16@gmail.com 054 - 8455798 ניתן לקבל את העלון במייל.

פרשת ויצא.

מסופר על הרה"ק רבי מרדכי מלעכוביץ' זי"ע שבשנה אחת לא אמר בפרשת ויצא 'תורה' בשולחנו הק', שאלו תלמידו הרה"ק רבי שלום אב"ד ולייקה זי"ע על פשר הדבר, השיב לו הרבי: בפרשה זו רואים שנהיה תורה שלמה ממה שאיש יהודי אוכל ושותה, ישן, מוליד בנים ועוסק בעסקיו אפילו בערמוניות (פקחות), אם הוא מתכוין לשם שמים הוא גופא 'תורה'...

ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה (כח.י)

לשם מה פירט הכתוב "וילך חרנה", היה לו לקצר ולכתוב "ויצא יעקב מבאר שבע לחרן"? אלא ביאר זאת הגה"ק רבי חיים מוולוז'ין זי"ע וגילה כאן סוד נפלא! דהנה מצינו במדרש שבכרה רבקה את יעקב טרם צאתו בפסוק "כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכך". ומדוע ברכתו דווקא במקרא זה ולא בלשון אחר מן הכתובים? (כגון "אז תלך לבטח דרכך" משלי ג). אלא החסבר הוא כך: כל צדיק היוצא לדרך יש לו שם קדוש המלווה אותו, והוא השם "יוה"ד". צא וראה שאותיות הללו הן הן סופי התיבות של "כי מלאכיו יצוה לך", וברכתו אמו שיוכה לליווי השם ההוא. וממורו ורבו הגר"א מוילנא זי"ע הביא, כי מה שקבעו חז"ל "אל יפטר אדם מחבירו אלא מתוך דבר הלכה", היינו "מתוך הלכה פסוקה דווקא. וסיפר שלפיכך היה נוהג הגר"א להפטר מן הבאים אליו טרם צאתם לדרך, בלשון זה: "הלכה פסוקה היא, יחיד ורבים הלכה כרבים". ומדוע דווקא הלכה זו בחר לז' אף זו - ביאר הגר"ח - משום שראשי תיבותיה עולים כשם הקדוש ההוא - "יוה"ד", (יחיד ורבים הלכה כרבים). לפי זה שב וביאר את המקרא שלנו באופן נפלא! "וילך חרנה" נאמר, במקום "ויצא ... לחרן". כלומר, שאותיות ו' י' ק' שבתית "וילך" מיותרות הנה. והאות ל' אינו מיותרת, שהרי בין כה וכה היה צריך לכתוב "לחרן", ואילו ה' של "חרנה" שוב מיותרת. הרי כולן יחד "יוה"ד" - כשם שמלווה לצדיק בדרך. ואת זאת רצה הכתוב לרמז לנו אפוא, בכתבו "וילך חרנה", שאמנם נתקיימה ברכת אמו, והשם הקדוש ההוא ליווה בדרך...

ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו (ויצא כח.יא)

התחילו מריבות זו את זו ואת אומרת עלי יניח צדיק את ראשו וזאת אומרת עלי יניח מיד עשן הקב"ה אבן אחת (רש"י). בספר אמירה יפה מובא בשם הגה"ק מנייטרא זי"ע, דיש כאן רמז נחמד לאורחות החיים של האדם: דהרי יעקב אבינו עסק י"ד שנה בתורה בבית המדרש של שם ועבר, ועכשיו הולך לישא אשה, שבהכרח מועט את העסק בתורה לרגל עול הפרנסה, וידוע שהתורה מכונה "אבן חרות על הלוחות" (מדרש רבה מא.ז). ואשה ופרנסה גם כן מכונה בלשון חז"ל "אבן ריחיים על צוארו ויעסוק בתורה" (קדושין לא). ואילו 'שתי האבנים' מריבות: כאשר בחור יוצא מהישיבה ומתחתן, "זאת אומרת עלי יניח הצדיק את ראשו" - ראשו ורובו צריך לתת לעול תורה, "וזאת אומרת עלי יניח צדיק את ראשו" - עיקר עסקו צריך להקדיש למען הפרנסה, "מיד עשן הקב"ה אבן אחת" - צריך לאחד ולמזג אותם, מזה וגם מזה אל תניח את ידך...

והנה ה' נצב עליו ויאמר וכו' והיה זרעך כעפר הארץ ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה (כח.יד)

מבאר הספרוני, דאין כאן רק ברכה על ריבוי זרעו של יעקב, אלא יש כאן גם הדרכה! הדקב"ה אומר ליעקב אבינו: ידע תדע אתה וכל הדורות הבאים אחריו, שרק אחר שיהיה "זרעך כעפר הארץ" - דהיינו שיהיו בתכלית השפלות, אז "פרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה" - אז הם יפרצו

ויתחזקו ויוכלו על כל הקמים עליהם לאבדם, כי אמנם תשועת האל העתידה תהיה אחר רב שפלות ישראל...

וכעין זה מבאר חבלי יקר בהרחבה: שאמרו במדרש (מדרש תהילים מד.ב) אין התשועה באה לישראל כי אם בזמן שהם בתכלית השפלות, שנאמר (תהילים מד.כו) "כי שחה לעפר נפשנו" וגו', ומיד אחר כך כתוב: "קומה עזרתה לנו". ומעם של דבר, שכל זמן שאינן בתכלית השפלות אז אינן תולין בטחונם בה' והושבים תחבולות להנצל מפה יקוש ע"י תחבולות אנשיות, ועל כן ריחק ה' את האדם ורבה העזובה, כי לא בטחו בתשועת ה'. אך כשיראו כי אזלת יד השתדלותם ואין עוזר וסומך, אז עיניהם נשואות אל ה' לקרוא אליו בעת הצר להם וה' שומע, ובאותו זמן התשועה באה דרך בריחה מן הקצה אל הקצה, דהיינו מן תכלית השפלות אל תכלית המעלה...

ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה וכו' (כח.יד)

מסופר על הרה"ק רבי יעקב מרדזמין זי"ע שבא פעם אחת לעיירה מן העיירות. המון רב נהר אליו להקביל את פניו. דחק איש אחד עצמו באופן מיוחד ודחק הרבה אנשים כדי להתקרב אל הרבי ולהיות סמוך אליו ככל האפשר. ראה זאת הרבי שהיה ידוע בהריפותו ובשנינותו, ואמר לו: "לך לכל הרוחות..." נבהל האיש מאוד והתחיל בוכה. אמר לו הרבי, שוטה, מה אתה בוכה, הלא זהו ברכת "יעקב": "ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה"...

וידר יעקב נדר לאמר וכו' ושבתי בשלום אל בית אבי וכו' והאבן הזאת אשר שמתי מצבה יהיה בית אלוקים, וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך (כח.כט)

"ושבתי בשלום" - שלום מן החטא (רש"י). כגמרא (כתובות ג.) לומדים מפסוק זה מקור לתקנה שתקנו חכמים "המבזבז אל יבזבז יותר מחומשו". (חכמים תקנו, שלא יוציא אדם למצוות צדקה אלא עד חמישית מכספו. הטעם הוא, שאם יתן יתר על כך, הוא עלול לרדת מנכסיו ויפול למעמסה על הציבור) מכך שיעקב אמר "וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך", ופעמיים מעשר - עשר אעשרנו - זה חומש. באגרת התשובה לרה"ק בעל התניא זי"ע (פרק ג') מובא חידוש גדול: שמה שאמרו המבזבז אל יבזבז יותר מחומשו" הוא דווקא במי שלא חטא ונותן צדקה כדי לקיים מצוות צדקה, אזי יש לכל מצוה גבול. אבל במי שחטא ונותן צדקה להמשיך על עצמו אור הנערב וכו' אין לדבר שיעור וכל אשר לאיש יתן בעד נפשו, שהרי אינה גרועה רפואת הנפש מרפואת הגוף, וברפואת הגוף בודאי אין אומרים "המבזבז אל יבזבז יותר מחומשו". ועל פי זה ביאר בספר בנין דוד באופן נפלא את הפסוק שלפנינו: שמכיוון שמי שחטא צריך לתת יותר מחומשו, לכן אומר יעקב "ושבתי בשלום", ופירש רש"י: "שלם מן החטא", ואז "עשר אעשרנו" - אתן רק חומש ולא יותר...

וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך (כח.כט)

הגה"ק רבי מאיר שפירא מלובלין זי"ע היה חוזר ומשנן לתלמידיו: דמה שאמר יעקב אבינו "וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך" (בראשית כח. כב), לא התכוין דווקא בנוגע לממון, אלא חיוב "מעשר" שייך בכל מה שהקב"ה חונן בו את האדם. אפילו מהחכמה והדעת שהונן בהם, עליו לעשר. בשכר זאת, יוכה להצלחה גם בחכמה, כדכתיב "עשר בשביל שתתעשר"...

כן היה רבה של לובלין אומר ועושה - והנהיג בישיבתו, שבני הישיבה יעניקו שעה ליום, להחכים אחרים, ואותו זמן כינה בשם "עבודת הקודש"... פעם קרה שחל רפיון בסדר הני"ל, עמד וכינם את התלמידים ואמר: אם תרצו לדעת עד כמה הדבר חשוב: שמעתי מכמה תלמידים, שלא ראו ברכה בלימודם, והתפללו ולא נענו. ורק לאחר שהקדישו זמן מועט, לעזור לבחורים יותר חלשים, זכו להצלחה בתלמודם!...

וכבר ידועים דברי הגה"ק בעל החתם סופר זי"ע שכתב בהקדמתו לשו"ת חתם סופר (יורה דעה), דאם יאמר אדם חשקה נפשי בה', וחפץ אני להתקרב אליו, ואיך אעשה זאת למעט בלימודי כבדי להשלים את נפש חברי המתקשה בלימודיו, התשובה אליו: היפלא מה! דבר למלאות לך שלימות נפשך מה שהחסרת לכבוד שמו בזה שעזרת לחברך, אלא אתה עשה את שלך ותמשיך למעט מזמנך בשביל לעזור לחברך, והקב"ה ידאג, שכשאתה תלמוד, יקה לך ללמוד דף גמ' וכו' בחצי מהזמן בו היית רגיל ללמוד, ויספיק לך זמן המועט להשיג השגות רבות ונשגבות, עוד יותר מכדי יכולת שכלך!... (עיי"ש בדבריו הק' הכתובים בצורה נפלאה!)

את הפסוק בתהילים (צ"ב. י"ג) "צדיק כתמר יפרח כארו בלבנון ישגה" פירש הגה"ק בעל ההפלאה זי"ע בדרך הדברים הנז': דוד המלך המשיח את הצדיק לשני סוגי עצים: "לתמר" ול"ארו" (ראה תענית כ"ה), ולכאורה צריכים להבין, מהי ייחודן של עצים הללו? אלא, ה"תמר" הוא עץ קטן. מטבעו, הוא מוציא פירות והם יונקים הימנו, עד שכל מוחלו ולשד צמחו נחלש, באופן שכוח הצמיחה מתמעט, ונותר עץ קטן. לעומתו, ה"ארו" – אינו מוציא פירות, ואת כל כוחו משקיע בכח הצמיחה של עצמו, והוא גדל וצמח לגובה. כן הוא הצדיק! מבחינה אחת דומה הוא ל"תמר" – העושה פירות, משפיע ומשקיע כוחות, לגדל ולהנחיל תלמידים. ולפי חשבון זה, היה צריך הצדיק להפסיד, וצמיחתו הרוחנית תיפסק, דוגמת ה"תמר". לכן בא הכתוב ומבטיחו, שעבודת הרבים, והקדשת זמנו לאחרים, לא תפריע לו כלל. "כארו בלבנון ישגה" – הוא יגדל וישגה כ"ארו" הזה, הגדל לגובה. יעשה פירות, ובכל זאת יגדל!...

ויאמר להם יעקב אחי מאין אתם וכו', ויאמר להם הידעתם את לבן וכו', ויאמר הן עוד היום גדול לא עת האסף המקנה וכו', ויאמרו לא נוכל עד אשר יאספו כל העדרים (כט.ה-ח)

הגה"ק רבי יוסף שלמה כהנמן מפוניבז' זי"ע היה ידוע בכוחו הגדול לכבוש לבבות, אף הרחוקים מחיי תורה ויהדות הוקסמו מדרשותיו. הוא היה אומר כי מפתח הקסם שיש בידו לליבות השומעים, שתמיד כשהוא פותח בדברים, הוא מתחיל ואומר: "אחים יקרים!" "טייערע ברידערלך!" ואף הוסיף להסביר, אין זה רעיון שלי, זה כבר כתוב בתורה: כשרואים אנו את יעקב מגיע לחרץ, ומתחיל להעיר לרועים "הן עוד היום גדול, לא עת האסף המקנה, השקו הצאן ולכו רעו". ולכאורה היה צפוי שהרועים יתרעמו על שאלותיו, אדם בא מרחוק ותיכף ומיד מותח ביקורת על אנשים כלתי מוכרים לו? מי שמך? האחד בא לגור וישפוט שפוט? אך למעשה אנו רואים כי הרועים כלל לא התרעמו, ואדרבא הם הסבירו את עצמם לפניו, מה הטעם בזה? אלא המשיך הרב מפוניבז' ואמר: התשובה לכך חבוי במילה הראשונה שיעקב פתח בה בפניו אליהם: "אחי, מאין אתם". כשהנך מביע כלפי זולתך הרגשות של אהבה, והלה חש בלבו שאין זו אמירה בעלמא, כי אם אמת לאמיתה, מובטח לך שיכנסו באוזניו דברי התוכחה שתשמיע לו, בבחינת את אשר יאהב – ויכיה!...

ויאמר הן עוד היום גדול לא עת האסף המקנה השקו הצאן ולכו רעו (כט.ז)

במדרש (שח"ר טו.ז) מובא: כל האותיות מתחברים האחד עם השני חוץ מה"א ונו"ן שמתחברים רק עם עצמם, כיצד, א-ט הרי עשרה ב-ח גם כן עשרה, וכן י-צ הרי מאה וכן כ-פ הרי מאה וכן הלאה, חוץ מה"א ונו"ן שאינם יכולים להתחבר לאות אחרת רק עם עצמם כגון ה-ה הרי עשר, ג-ג הרי מאה. אמר על כך הרח"ק רבי נפתלי מרופשיץ זי"ע שזה הפירוש: "הן עוד היום גדול, כל זמן שהפירוד בכל תקפו – לא עת האסף המקנה – לקיבוץ גלויות, ותמשך הגלות..."

ויחי בבוקר והנה היא לאה ויאמר אל לבן מה זאת עשית לי הלא ברחל עבדתי עמך ולמה רמיתני, ויאמר לבן לא יעשה כן במקומו לתת הצעירה לפני הבכירה (כט.ב-ב)

מסופר על הרח"ק בעל הפני מנחם מגור זי"ע שקרא פעם לאיזה 'עסקן' ובקש ממנו 'שובה' לעזור למאן דהו, ואותו עסקן לא ענה תשובה ישירה, אלא הנהן בראשו איזה תשובה מתחמקת, אמר לו הרבי בפיקחותו: על תענה לי תשובות כמו פוליטיקאי... והסביר את עצמו ואמר: גם כאן יעקב שואל את לבן: "למה רמיתני?" ומה עונה לו לבן על כך: "לא יעשה כן במקומו לתת הצעירה לפני הבכירה". ונשאלת השאלה: איך יכול היה לבן להיות כל כך גס רוח ולומר ליעקב כזאת תשובה, איפה הוא היה עד

עכשיו עם הטענה הזאת? אלא זה היה כוונתו של לבן, "לא יעשה כן" במקומו – אצלנו לא נוהגים לומר "כן", רק עונים בדרך עוקפת...

ויצג את המקלות אשר פיצל ברהמים וכו' (ל.ח)
היה הרח"ק רבי שלמה ליב מלנשנא זי"ע אומר: בהושענות להושענא רבה אנו אומרים "למען מיהם מקלות בשקתות המים הושענא, הושיעה נא". ולכאורה צריכים להבין איזו זכות היא זאת שעל כן אנו מבקשים מהקב"ה שיושיע אותנו? אלא, אנו מזכירים בזה להקב"ה, שאפילו איש אמת כיעקב (תתן אמת ליעקב), היה גם כן מוכרח ללכת בדרכים ערמוניות אחרי שגר רק עשרים שנה עם לבן, ומה א"כ נעניי אנן, הנמצאים זה אלפיים שנה בין זאבים, רמאים ונוכלים... ומה הפלא אם רבו עוונות בבני ישראל?...

ותרא רחל כי לא ילדה ליעקב ותקנא רחל באחותה ותאמר אל יעקב הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי (ל.א)

מכאן למי שאין לו בנים שחשוב כמת (רש"י). ולכאורה צריכים להבין – עם כל הצער והכאב, איך דברה רחל אמנו כך? אלא שמעתי הסבר נפלא מ"ק מרן אדמו"ר ממישקולץ שליט"א דאפשר להסביר שזו היתה טענתה של רחל ליעקב: לפי הגמרא (קדושין ל:) "אם פגע בך מנוול זה (יצר הרע) משכחו לבית המדרש". ובמסכת ברכות (ה.) "נצחו מוטב ואם לאו יקרא קריאת שמע וכו' ואם לא יזכיר לו יום המיתה. ובחז"ל (ברכות יז) שואלת הגמרא: ונשים במאי קא זכייין? (במה הם זוכים לעולם הבא) ומתרתה הגמרא: "באקרוי בנייהו לבי כנישתא" (בכך שהם לוקחים את בניהם לבית המדרש כבדי לשבת בין החכמים ללמוד תורה). ומקשה בספר יערות דבש: מה השאלה במאי זכייין, הרי מצוות הרבה יש שנשים חייבות בהן? ומתריץ במאי זכייין הכוונה היא, מלשון נצחון (כמו שכתוב במשנה שרבי אליעזר בן עזריה אמר: הרי אני כבן שבעים שנה ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות – ואומר רש"י "לא זכיתי" – לא ניצחתי") כלומר, כמה מנצחין ליצר הרע כיוון שהן פטורות מתלמוד תורה ואינן בבית המדרש. אלא בזכות שמגדלות בנייהן לתלמוד תורה ולהם יש כוח התורה לנצח את היצר הרע. והוא שאמרה רחל, הבה לי בנים, ואני אגדלם ואחנכם לתורה ואוכל לנצח את היצר הרע, ואם לא, אין לי תקוה אלא בזה – "מתה אנכי" – אצטרך להזכיר תמיד את יום המיתה!...

ויגנב יעקב את לב לבן הארמי על בלי הגיד לו כי בורה הוא (לא.ב)
לכאורה צריכים להבין, מה מספרת לנו התורה שלא הגיד לו שרצונו לברוח? וכי הרוצה לברוח ילך ויפרסם את אשר הוא הולך לעשות למען יעמידו עליו שומרים שלא יברח? אלא מובא ב"אלישיך חק" דאפשר לתרץ בדרך חידוד: דיש עובדים אצל בעל הבית שעל כל דבר קטן שאינו מוצא חן בעיניהם הם מאיימים בבריהה... עד כדי כך שאין בעל הבית מאמין עוד באוימיהם. על כאלו אמרו חז"ל (סנהדרין פט:) "כך עונשו של בדא, שאפילו אומר אמת אין שומעין לו". והנה "ויגנב יעקב את לב לבן הארמי" – בכך גנב יעקב את לבו של לבן, "על בלי" – שבכל עניין של מה בכך, בכל ריב פעוט שהיה ביניהם "הגיד לו כי בורה הוא", היה יעקב מאיים עליו בבריהה, ומכיוון שאינם זה נשנה וזה, הורגל לבן בדבר וחלל לחשוש, והודות לזה נתאפשרה ליעקב הבריהה, שעשה שכבר היה מוכן לכך!...

ויען יעקב ויאמר וכו' עם אשר תמצא את אלהיך לא יחיה (לא.א-ב)
ומאותה קללה מתה רחל בדרך (אע"פ שלא נתכוין אליה) (רש"י). אמר הכותב: שמעתי סיפור נורא המבטא באופן מוחשי את מה שאמרו חז"ל (ברכות יט') "אמר רבי שמעון בן לקיש וכן תנא משמיה דרבי יוסף: לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן!" והסיבה לכך – מסבירים חז"ל – כי האמירה של דבר שלילי עלולה לחילה לגרום להגשמתו, והדיבור עצמו יש בו כוח סגולי המהות מעין הזמנה לשטן על מנת שיבצע: בבית העלמין סגולה בעיר פתח תקוה ישנה מצבה עתיקה – הראשונה בבית הקברות, ועליה חקוקות באותיות גדולות "ברית כרותה לשפתיים". הסיפור שמאחורי מצבה זו הוא נורא! בית העלמין הוקם בשנת תרמ"ט, ובי"ט בתשרי תרמ"ט נקבר שם הנפטר הראשון שסיפור מיתתו מבטאת את דברי חז"ל הנז'! היה זה כאשר קידשו את חלקת בית הקברות כמנהג ישראל לקדש את החלקה האדמה לפני שקובעים אותה עבור קבורת נפטרים, והנפטר הנז' היה בין אותם אנשים שקידשו את בית הקברות. אחרי שסיימו, לפני שפנו ללכת משם, עמדו אותם קבוצת אנשים ושווחו ביניהם, ובהלצה אמרו זה לזה, נג, מי יהיה כאן הנפטר הראשון? עמד אחד מן הניצבים והחזיר את תשובתו בהלצה... אין לי בעיה להיות הראשון!... לא עברו עשרה ימים והאדם סגר את עיניו ונלכ"ע למגינת כל מכיריו... כשקברו אותו, החליטו רבני העיר דאז לרשום על מצבתו למען יראו וילמדו, את סיפור פטירתו, ובאותיות גדולות נרשם: "ברית כרותה לשפתיים"!

הדפסת והפצת הגליון – לעילוי נשמת

הר"ר מיכאל בן הר"ר יצחק זינגר ז"ל – נלב"ע י"ג כסליו תשנ"ט

וזוגתו מרת יהודית יענטא בת ר' פסח ע"ה – נלב"ע י"ז כסליו תש"ס – ת.ג.צ.ב.ה.